

Härkeberga kyrka

Landskap/län: Uppland/Uppsala län

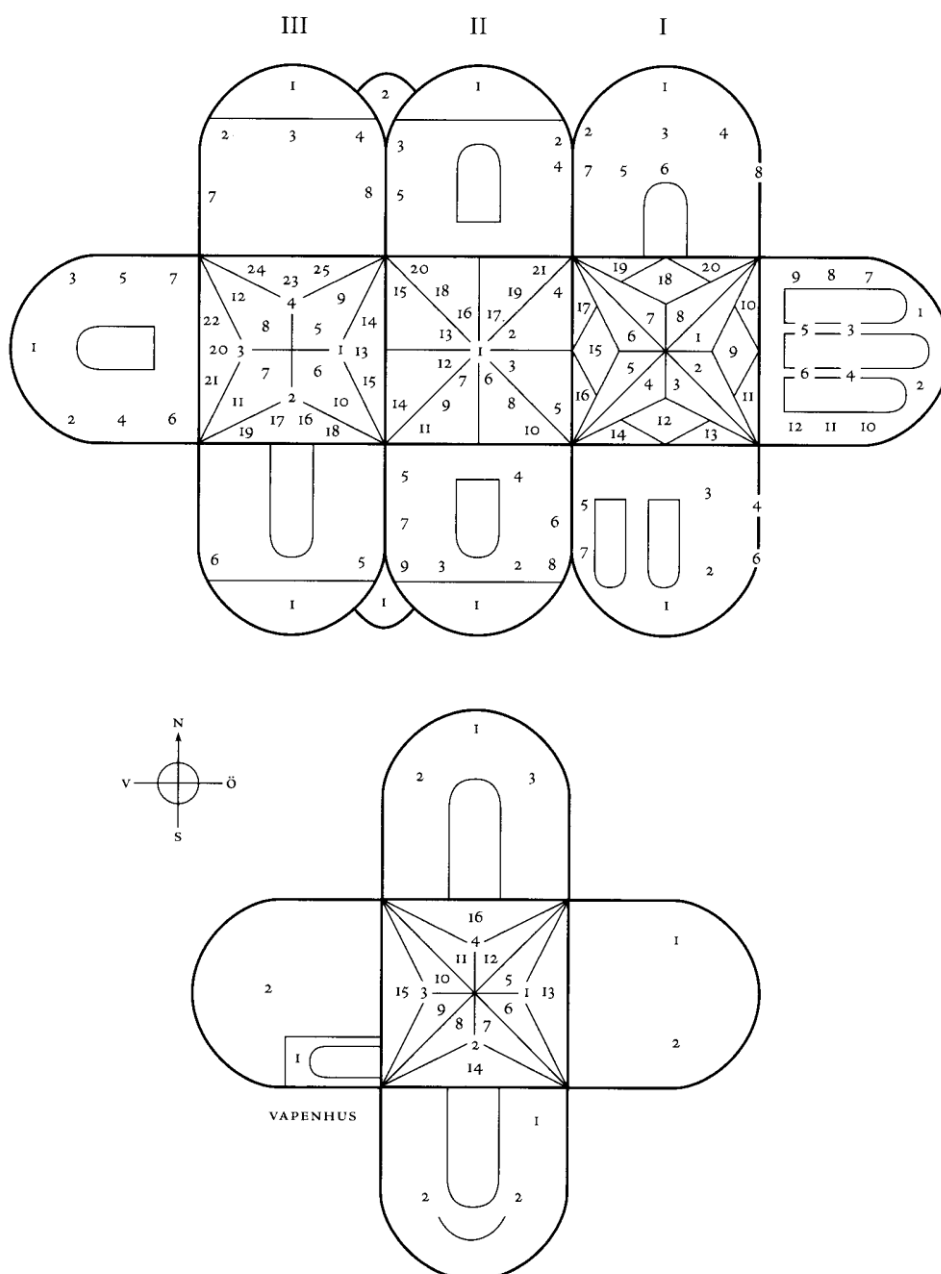
Kyrkoorganisation: Uppsala stift, Villberga församling

Plats: Härkeberga socken, Enköpings kommun, NO om Enköpings tätort

Koordinater: 59°41'34.95"N 17°11'16.08"Ö

Målningarnas skapelseid: 1480-talet

Målningarnas kondition: Mycket god

Härkeberga kyrkas långhus, kor och sakristia är sannolikt från 1300-talet. Vapenhuset har tillkommit på 1400-talet. Under samma tid har tegelvalv slagits i långhuset.

Målningsarbetena påbörjades troligen efter valvslagningen och uppförandet av vapenhuset. Målningarna i valvet har aldrig varit överkalkade till skillnad från väggarna som vitlimmades på 1700-talet.

Väggmålningarna knackades fram och konserverades vid en stor restaurering 1935–1936. Dessa väggmålningar är svårt skadade och stora partier är bitvis helt förstörda. Delar av målningssviten rengjordes och konserverades 1990–1993.

Målningarna idag

Kyrkan har idag tre valv som är dekorerade. Travé I och III har två olika utformade stjärnvalv, och travé II ett åttadelat valv. Valvmålningarna är välbevarade. Väggar har väggmålningar som med tanke på att de har varit överkalkade ofta är av rätt bra kvalitet. Vapenhusets stjärnvalv har målningar i god kondition. Även på väggarna i vapenhuset finns det bevarade målningar. Dessa är av rätt god kondition.

Målningarnas tillgänglighet

Kyrkan har en orgelläktare vid kyrkans västra travé (travé III). Orgeln täcker ingen av det västra valvets målningar. Däremot står orgeln på sådant sätt att den påverkar möjligheterna att på ett optimalt sätt fotografera några av valvets målningar.

Travé I

Valvet

Runt valvhjässan åtta änglar med *Arma Christi*, dvs. Kristi passionsverktyg (pinoredskap).

1. Törnekronan.
2. Korset.
3. Gisslet.
4. Riset.
5. Kolonnen.
6. Svampen på ett rör.
7. Spikarna.
8. Spjutet.
9. Kristus som Smärtoman (ovanför altaret).
10. Evangelisten Matteus symbol, en bevingad människa.
11. Evangelisten Johannes med sin symbol, en örn.
12. Simson bänder isär lejonets käftar (Dom 14:5–6; jfr BP 28/.h.).
13. Jesu dop (Matt 3:13–17; Luk 3:21–22; jfr BP 9/i).
14. Israeliternas vandring genom Röda havet (2 Mos 14:15 ff; jfr BP 9/i).
15. Simson bär Gazas stadsportar (Dom 16:1–3; jfr BP 29/.i.).
16. Evangelisten Lukas med sin symbol, en ox.
17. Evangelisten Markus med sin symbol, ett lejon.
18. Jungfru Maria som ammar Jesusbarnet (*Maria lactans*) med månskäran under sig och omgiven av solens strålar (Upp 12:1).
19. Jungfru Maria som förs av sina föräldrar, Joakim och Anna, till templet (Jakobs protev, s 68).
20. Josef och Marias trolovning (Jakobs protev, s 69).

Södra väggen

1. Spejarna med druvklanen (4 Mos 13:22–28; jfr BP 9/i).

2. Ett hus, i vilket två kvinnor med varsitt barn och en gammal man befinner sig. Den ena kvinnan lindar, den andra badar ett barn. Utanför huset en spjutbeväpnad man på en åsna. Motivet torde höra till legenden om flykten till Egypten och hur den Heliga Familjen hamnar hos två rövare.
3. S:t Erasmus martyrium.

Sköldbågen

4. Veronikas svetteduk (SO).
5. Man som spelar mungiga (SV).

Valvanfang på pilastrar

6. Två igelkottar eller svin med resta borst och människoansikten, som står i begrepp att stänga varandra (SO).
7. Två drakar med omslingrande halsar (SV).

Östra väggen

1. Ärkebiskop Jakob Ulvssons vapen, örnfoten, kvadrerat med ärkestiftets vapen, ett kors. Vapenskölden bärs av en riddare.
2. Ärkestiftets vapen, ursprungligen gult kors på röd botten, buret av en borgare.
3. Johannes Döparen (Luk 1:57–80, 3:1–20).
4. S:t Laurentius.
5. Profet med språkband.
6. Profet med språkband.
7. Gideon och undret med fällen (Dom 6:36–40; jfr BP 1/a).
8. Drottningen av Saba inför kung Salomo (1 Kung 10:1 f; 2 Krön 9:1 f; jfr BP 3/c).
9. Jesu omskärelse (Luk 2:21).
10. Ormen frestar Eva (1 Mos 3:1 ff; jfr BP 1/a).
11. Barnamorden i Betlehem (Matt 2:16–17; jfr BP 7/g).
12. Flykten till Egypten (Matt 2:13–15; jfr BP 5/e) och avgudabildens störtande (jfr BP 6/f).

Norra väggen

- 1a. T v språkband
- 1b. T h profetbröstdbild.
2. Bebådelsen för Maria (Luk 1:26–37; jfr BP 1/a).
3. Jesu födelse (Luk 2:1–7; jfr BP 2/b). Scenen förefaller vara inspirerad av S:ta Birgitta, *Revelaciones*, bok VII 21:8–11, då den visar barnet där det ligger ”på marken naket och klart skinande”.
4. Frambärande i templet (Luk 2:22–38; jfr BP 4/d).
5. Herren visar sig för Mose i den brinnande törnbusken (2 Mos 3; jfr BP 2/b).
6. De heliga tre kungarnas tillbedjan av Jesus (Matt 2:1–12; jfr BP 3/c).

Bågen mellan travé I och II

7. Fragment av man, som knäböjer inför grönskande gren, sannolikt Aron med den grönskande staven (4 Mos 17:2 ff; jfr BP 2/b) (NV).

Valvanfang

8. En hund och en hare, som rör i samma gryta (NO).

Travé II

Valvet

1. Jesusbarnet i med korset i en stjärna (Betlehemsstjärnan). Framställt efter medeltida träsnitt avsett att utdelas som nyårshälsning.
2. Marias kröning (BP 36/.q.).
3. Ester inför Ahasveros/Xerxes (Est 2:16–18; jfr BP 36/.q.).
T h Ester och Haman (Est 7:7; jfr BP 36/.q.).
4. Elias himmelfärd (2 Kung 2:11; jfr BP 34/.o.).
5. Henoks upptages till himlen (1 Mos 5:24; jfr BP 34/.o.).
6. Elisha hånas av en skara pojkar i Betel. Dessa drabbas av Guds vrede och äts upp av björnar (2 Kung 2:23–25; jfr BP 23/.c.).
7. David dödar en björn (1 Sam 17:34 ff). Motivet har sannolikt använts istället för BP:s David dödar Goljat, som en typologisk förebild för Kristus i dödsriket (1 Pet 3:19; 4:6; jfr BP 28/.h.).
8. Kristi himmelfärd (Luk 24:50–53; Apg 1:9–11; jfr BP 34/.p.).
Pingstundret, dvs. den Helige Andes utgjutande över apostlarna (Apg 2:1–4; jfr BP 35/.p.).
Hopkomposition av två motiv.
9. Daniel i lejongropen får mat av profeten Habackuk fördd dit av en ängel (Dan C 33–39; jfr Dan 6:22 ff). Detta motiv som inte förekommer i BP är här ihopkomponerat med hur Daniel återfinns levande och hur Daniels fiender kastas i lejongropen (Dan 6:24; jfr BP 31/.l.; Dan C 40–42).
10. Profeten David, utan kungakrona, med språkband (Ps 47:6).
Under profeten en man med blåsinstrument.
11. Profeten Jesaja med språkband (Jes 5:20).
Under profeten en dansande man.
12. David hugger av Goljats huvud (1 Sam 17:51; jfr BP 28/.h.).
13. Isak bär offerveden samt offrandet av Isak (1 Mos 22:6–1). Hopkomponerad.
14. Abels offer (1 Mos 4:4). Abel sågs som en symbol för Kristus, och även för Kyrkan.
Därunder djävulsliknande djur med sköld och klubba, symbol vreden (i detta falla Kains vrede).
15. Kains offer (1 Mos 4:3–5). Kain sågs som en typologisk förebild för Synagogan.
16. Pelikanen, som matar sina ungar med sitt eget blod, symbol för Kristi död och uppståndelse liksom även för bland annat den självuppoffrande kärleken.
17. Fågel Fenix, symbol för Kristi död och uppståndelse, liksom även för bland annat kyskheten, hoppet och kyrkan.
18. T h Jona kastas i havet för att uppslukas av valfiskens (Jon 1:5–2:1; jfr BP 27/.g.).
T v Jona uppstigande ur valfiskens (Jon 2:11; jfr BP 29/.i.).
19. Noas skam (1 Mos 9:20–25; jfr BP 23/.c.).
20. Profet med språkband ur Klagovisorerna (Klag 3:14).
Därunder dansande gumma.
21. Profeten David.
Under profeten lekare med trumma.

Södra väggen

1. Änglar med Kristi vapensköld (defekt).
2. S:t Mikael besegrar draken.
3. Djävulscen (fragment). T h ytterligare en fragmentarisk scen.

4. S:t Mikael som själavägare (jfr Job 31:6; Dan 5:27).
5. S:t Laurentius martyrium (defekt).

Sköldbågen

6. S:ta Barbara med tornet, en av de fyra huvudjungfrurna som är avbildade i den mellersta travén (SO).
7. S:ta Margareta (SV).

Valvanfang på pilastrar

8. En brun och en grå bock som stängas (SO).
9. Kamel (SV).

Norra väggen

1. Två män som spelar tärning om Jesu livklädnad (Matt 27:35; Mark 15:24; Luk 23:34). Bakom den ene ligger en man med en dolk i ryggen, bakom den andre en aktiv åskådare.
2. Nedtagande från korset (Mark 15:46). En passionsserie har troligen löpt längs denna vägg. Resten av väggen består av tre utplånade fält jämte ett fält där fönstret nu är upptaget.

Sköldbågen

3. S:ta Dorotea (NV).
4. S:ta Katarina av Alexandria (NO).

Valvanfang på pilaster

5. Djur med stort tryne, stora öron och pucklar (NV).

Bågen mellan travé II och III

1. Judas Iskariot, som hängt sig, efter att ha förrått Jesus (Matt 27:3 f; jfr BP) (S).
2. Säckpipeblåsare (N).

Travé III

Valvet

1. Man som spelar på rommelpot.
2. Lekar som spelar på luta.
3. Lurblåsande man.
4. Fiddlaspelande lekare.
5. Josef kastas i brunnen (1 Mos 37:20–24; jfr BP 27/.g.).
6. Josef säljs av sina bröder till de ismaelitiska köpmännen (1 Mos 37:25 ff; jfr BP 17/r).
7. Josefs blodiga klädnad visas för Jakob (1 Mos 37:31–33; jfr BP 16/q).
8. Josef tyder faraos dröm om de sju magra nöten (1 Mos 41:25–31).
9. Kain inför Gud (1 Mos 4:9–10).
10. Essau inför sin far Isak (1 Mos 27:3).
11. Jakob inför sin far Isak (1 Mos 27:18). Typologisk förebild för Emmaus-lärjungarna (jfr BP).
12. Esau på jakt (1 Mos 27:5).
13. Nådstolen, dvs. Gud Fader som håller korset med Kristus i sina armar. På ena korsarmen den Helige Ande i form av en duva. Framställningen flankeras av två änglar.

14. Påven Gregorius den store, en av de fyra latinska kyrkofäderna.
Därunder i svickeln räv med flaska.
15. Augustinus, biskop, en av de fyra latinska kyrkofäderna.
Därunder i svickeln bock med yxa.
16. Mannaregnet i öknen (2 Mos 16:4 ff; jfr BP 18/s).
Mose som slår vatten ur klippan (2 Mos 17:5–6; jfr BP 26/.f.).
17. Israeliterna dansar kring den gyllene kalven (2 Mos 32:6; jfr BP 6/f).
18. Profeten David med språkband (Ps 78:25).
19. Profet med språkband (Salomos vishet 16:20; Neh 9.15).
20. Marias himmelfärd. Maria bärs av tre änglar.
21. Ambrosius, biskop, en av de fyra latinska kyrkofäderna.
22. Hieronymos, kardinal, en av de fyra latinska kyrkofäderna.
23. Yttersta domen (Matt 25:31–46; 1 Tess 4:16 f; Upp 1:7 f; jfr BP 37/.r.).
Ovanför Kristus änglar med dombasunder.
24. Profet med språkband (Pred 3:17).
25. Profet med språkband (1 Sam 2:10).

Södra väggen

1. Jesse rot, dvs. profeter och Jesu anfäder framställda i ett ”stamträd” (Jes 11:1 f; Rom 15:12).
- Fragmentarisk scen med Maria och Jesusbarnet i centrum. Motivet utgör en typologisk förebild för Marias födelse.

Västra väggen

1. Jesus frestas av djävulen (Matt 4:1–11; jfr BP 10/k).
2. Mose visar på kopparormen (4 Mos 21:4–9; jfr BP 25/.e.).
3. Mirjam helas av Mose (4 Mops 12:10 ff; jfr BP 13/n).
4. Jesus uppväcker Lasaros (Joh 11:1–44; jfr BP 11/l).
5. Jesus och äktenskapsbryterskan (Joh 8:3–11; jfr Almunge T III 11).
6. David återvänder i triumf med Goljats huvud och hyllas (1 Sam 17:54; 18:6; jfr BP 14/o).
7. Jesus tvättar apostlarnas fötter (Joh 13:1–17).

Norra väggen

1. Delila klipper Simsons hår (Dom 16:16–22) och han bländas av filistéerna (Dom 16:21). Det senare motivet är en typologisk förebild för Jesu begäbbelse (Mark 15:16–19), alternativt Jesu törnekröning (Joh 19:2; jfr BP).
2. Jesus i Getsemane (Luk 22:39–46; Matt 26:36–46; jfr BP 20/v).
3. Judaskyssen (Matt 26:47–50; jfr BP 21/.a.).
4. Fragmentarisk scen som förmodligen föreställer gripandet av Jesus (Luk 22:39–46; Matt 26:36–46; jfr BP 20/v).

Valvanfang på pilastrar

5. Grisar som slåss (SO).
6. Gäss som hackar på varandra (SV).
7. Ett barn som rullar en leksaksvagn (NV).

8. Bockar som stängas (NO).

Nedertill på sköldbågarna i norr och söder finns fragmentariska helgongestalter.

Vapenhuset

Valvet

1. Huvudet av lipande jude.
2. Fågelliknande djur med svans och klövar.
3. Svin som reser borst.
4. Fågel med öron och kraftiga klor.
- 5–6. Syndafallet (1 Mos 3; jfr BP 10/k).
7. Eva spinner.
8. Adam gräver.
9. Den lame och den blinde.
10. Man, som biter sönder käppar. Har ansetts illustrera legenden om de sju käpparna, som tillsammans inte gick att bryta av, men tagna var för sig lätt kunde brytas sönder.
11. Kerttu, Lallis hustru.
12. Lalli, Sankt Henriks mördare, som straffas därigenom att huvudsvålen följer med när han lyfter på mössan.
13. Gregorii Mässa, vid vilken hostian förvandlades till Kristus som Smärtoman, en av senmedeltidens mest älskade nattvardsmotiv. (Mannen till höger sannolikt självporträtt av Albertus Pictor.)
14. S:t Göran dödar draken.
15. Livshjulet / Ödets hjul.
16. S:t Martin delar sin mantel med en tiggare.

Östra väggen

1. Fragmentarisk scen, som föreställer den frommes och den världsliges bön med den korsfäste Kristus.
2. Rosenkransmadonnan.

Södra väggen

1. Judesuggan, dvs. legenden om juden, som gömt sig under ett bryggkar. Enligt denna legend, frågade de kringstående Jesus, när han gick förbi, om han kunde tala om för dem var deras vän befann sig. Det vet jag inte, svarade Jesus, men under karet befinner sig en sugga. Detta besannades, då man vände upp karet.
2. Sko-Ella, gumman som var värre än den Onde, får av djävulen ett par skor på en stång.

Västra väggen

1. Målningen framställer en man, som tycks uträtta sina behov i något som ser ut som en smörtina, men som tycks avbryta sig när kyrkklockan ringer.
2. Djävulen hjälper kvinnor att kärna smör av grädde, som stulits med hjälp av en så kallad mjölkhare, bjära eller puke.

Norra väggen

1. Kristus välsignar dem som inträder i kyrkan.
2. S:t Franciskus stigmatiseras (bilden svårt skadad, endast en korsfäst kerub syns).
3. S:t Kristoffer.

